

Forfatteren er redaktør ved Jysk Ordbog

Torben Arboe:

Danske folkeeventyr – nu på engelsk

Anmeldelse af:

Tales from Denmark – oral tradition revisited

Retold by Stephen Badman and John Herbert

www.talltales.uk.com 2008. 256 s. Pris: £ 7.50.

I Danmark er det først og fremmest Evald Tang Kristensen (1843-1929), der har indsamlet og udgivet folkeeventyr, især jyske, og det er

især disse, der står i centrum i den tidligere på året udgivne engelske bog, *Tales from Denmark – oral tradition revisited* (= Eventyr fra Danmark – gensyn med den mundtlige tradition). Det er et så fint initiativ at oversætte danske eventyr og udgive dem på engelsk, at bogen fortjener en dansk anmeldelse. I Tang Kristensens jyske eventyr findes adskillige dialektgloser, hvilket var baggrunden for min interesse for den engelske udgave: kan man oversætte jyske dialektord fra 1800-tallet til et flydende engelsk her i begyndelsen af 2000-tallet?

Tales from Denmark – oral tradition revisited

Bogen giver ikke en direkte oversættelse fra Tang Kristensen og andre jyske optegnere, men en oversættelse fra rigsdanske versioner af de pågældende eventyr, hvor den ene af forfatterne, Stephen Badman, i nogle tilfælde har undersøgt de jyske ord bag de rigsdanske formuleringer. De rigsdanske udgaver, Bødker (1960) og Arndal (1998-2000), følger dog de jyske fortællinger tæt og bibeholder adskillige af de ældre eller dialektale gloser. Både Stephen Badman og John Herbert er professionelle fortællere, ”storytellers”, og da deres hensigt er at give et indtryk af den mundtlige fortælletradition i Danmark, gengiver de eventyrene meget talesprogsnært. Badman, der har et indgående kendskab til danske folkeeventyr, havde nemlig oplevet, at nogle af dem fungerede rigtig fint, når de i England blev fortalt til børn i ”Primary Schools”, svarende omtrent til 1.-5. klasse i danske skoler. Den engelske oversættelse er ikke omskrevet til ”børnesprog” el.lign.; eleverne har fået eventyrene gengivet stort set, som de er fortalt i Danmark, men med tilføjede forklaringer til ord fra ældre tiders landbrug mv.

Tales from Denmark indeholder: forord (s. 8-10), bemærkninger om oversættelsen (s. 11), gengivelse af 46 eventyr (s. 12-248), alfabetisk liste over anvendte landbrugsudtryk (s. 249-253) samt noter vedr. de enkelte eventyrs fortællere (og optegnere, hvor det ikke er Tang Kristensen) (s. 254-256). Desuden takkes s. 5 for tilladelse til oversættelse af 21 eventyr fra Arndal (1998-2000); en indholdsliste følger (s. 6-7), og der findes spredt gennem bogen 6 helsidesillustrationer i for- og bagsidens karakteristiske streg.

Af Tang Kristensens 4 bind *Æventyr fra Jylland* fra 1881-1897¹ bringes i *Tales from Denmark* 12 eventyr oversat ud fra Arndals gengivelse. Arndals bd. 2 indbefatter også enkelte fortællinger fra Tang Kristensen: *Fra Bindestue og Kjølle* 1-2 (1895-96), mens bd. 3 kun gengiver hidtil utrykte eventyr optegnede af Tang Kristensen og nu beroende i Dansk Folkemindesamling (jf. forordet i de pågældende bind). 15 af fortællingerne i *Tales from Denmark* findes gengivet i Laurits Bødker: *Danske Folkeeventyr* (1960); af disse er 4 ikke optegnet af Tang Kristensen (jf. s. 196ff.)². En af fortællingerne viser sig

1 *Æventyr fra Jylland* 1-4 indgår som bd. 5, 7, 12-13 i Tang Kristensens serie *Jyske Folkeminder*. 1-13 (1871-97); i alt 260 eventyr.

2 Nogle af de nævnte er tidligere udgivet i Niels Levinsen: *Folkeeventyr fra Vendsyssel*. Kbh.1958, enkelte andre i samlingen: *Von Prinzen, Trollen und Herren Fro*. Rheine. 1959.

at være hentet i Svend Grundtvig: *Gamle danske Minder*. 2 (1857), og for enkelte er det ikke lykkedes Badman & Herbert at spore originalkilderne (s. 254).³

Det vil naturligvis føre for vidt at nævne alle de eventyr og fortællinger, der er medtaget i bogen; men enkelte titler er også tilstrækkeligt til at anslå stemningen fra bogens univers, fx "The Sorcerer's Apprentice" (= Trolldmandens lærling, s. 29), "The Golden Tower at the End of the World" (= Det forgyldte tårn ved verdens ende, s. 73), "The Stag Prince" (= Hjortepinsen, s. 175) og "King Wyvern" (= Kong Lindorm, s. 240). Der er brug for snildhed og magi for at udføre det umulige og nå det tilsyneladende uopnåelige, enten det er at komme til verdens ende og dér finde prinsessen i det forgyldte tårn, eller det er at bryde fortryllelsen over bestemte dyr, så de viser sig som de prinser mv., de faktisk er. Uden magi ville eventyrene mangle drivkraft; til gengæld går det over stok og sten, lande og oceaner, når magien og fantasien får lov at råde. Men som antydning også over sociale skel: det er jo ofte det at skifte fra almindelige (almue-)forhold til at blive konge, prinsesse mv., der ligger som endemål for de prøvelser, helt eller heltinde skal igennem. Andre typer eventyr er også repræsenteret i bogen, fx "You will be fed tomorrow" (= Mad i morgen, s. 35), "The Cast Off Wife" (= Den forskudte kone, s. 120) og "Trillevip" (s. 193). Her er det første en variant af det fra brødrene Grimm kendte eventyr om tjenestekarlen, der dag efter dag får henvisning til skiltet "Mad i morgen" over døren; det andet angår straf for ikke at ville føde børn på grund af smerterne derved. I det tredje eventyr⁴ hjælper "a manikin" (= "en Pusling", dvs. en nisse el.lign.) først en ung pige, Trillevip, med at klare umenneskeligt meget arbejde (med at spinde uld) og viser derpå hendes tilkommende mand, at det vil ødelægge hende at skulle arbejde så meget hele livet: så vil hun ende som "a hideous hag, ... bent double" (s. 196), dvs. en grim, helt krumbøjet kælling, der må skubbe sig frem med to stokke. Det er dette syn, der har inspireret bogens tegner til illustrationen på forsiden.

3 Der er tale om meget korte fortællinger (på ca. 1 side), som antagelig foreligger anonymt i Dansk Folkemindesamling.

4 Det er dette eventyr fra Fyn, der findes i Svend Grundtvigs udgivelse. Desværre tillader pladsen ikke omtale af de divergerende holdninger hos Tang Kristensen og Svend Grundtvig mht. indsamling og udgivelse af eventyr og andre folkeminder; se nærmere i Kofod (1984) s. 38ff.

Teksterne i *Tales from Denmark* er som nævnt oftest oversat fra Arndals og Bødkers rigsdanske gengivelser af Tang Kristensens og andres optegnelser, der er mere eller mindre dialektprægede. Jeg har set lidt på, hvordan jyske ord og udtryk mv. er blevet omsat i bogen i nogle af de 12 eventyr, der findes både i Tang Kristensens *Æventyr fra Jylland* og i Arndals udgave, bl.a. "Jesper Harehyrde", "Den gyldne Fjer" og "Pisk-i-Aske"; her skal kort gives nogle eksempler fra sidstnævnte, som er en variant af eventyret om Askepot. Den engelske titel er "Rake the Ashes" (s. 88ff.), dvs. "Rage i asken", en betydning, der også ligger i det jyske "piske" brugt vedr. aske. Den fremmede, gamle mand, der kommer og hjælper pigen, da hun ikke må komme med stedmoderen og dennes datter i kirke, giver hende hos Tang Kristensen "en stadse Dragt, stads Hoser", dvs. en fin dragt og fine strømper (jf. "stads" i betydningen "pynt"); i den engelske udgave får hun "a fine silk dress, beautiful stockings", hvor der er altså er tilføjet "silke" til antydning af, hvor fin dragten er. Hos Tang Kristensen beskrives pigen på karakteristisk vestjysk som "forfærdelig skøn", dvs. "utrolig smuk", og det gengives fint af "unbelievable beautiful" (s. 89). I kirken satte hun sig på samme bæk som stedmoderen og søsteren; de genkendte hende (naturligvis) ikke, men "føg ind" (dvs. skyndte sig ind, jf. verbet "fyge") inderst på bænken for "den fine en", hedder det hos Kristensen; hos Badman & Herbert: de "squeezed up" (= klemte sig sammen) for "such a fine lady" (= sådan en fin dame). Ved en senere lejlighed fortæller en krage prinsen, at stedmoderen har en datter mere end hende, der er med i kirke. "Hør ikke efter, hvad den krage gulper" siger stedmoderen hos Kristensen; her er "gulpe" en sideform til "gylpe" (jf. Jysk Ordbog *gylpe* verb.). Det omsættes til: "That crow is spouting rubbish" (= sprøjter vrøvl af sig, s. 91), hvilket passer meget godt til stilen hos Kristensen. Prisen for den gamle mands 3 gange hjælp til det fine tøj, guldsko, karet mv. er høj: en søn pr. gang, efterhånden som Pisk-i-Aske, der jo bliver gift med prinsen, føder dem. Da den gamle mand kommer for at hente den første søn, siger hun hos Kristensen til ham, at hun gerne vil "have den søn til at ro sig ved (= glæde sig ved), til hun fik nogle flere". Dette oversættes til: "keep the child at least until the others are born" (= beholde barnet, i det mindste indtil de andre er født, s. 92), hvor det faktuelle er bibeholdt, men nuancen: "glæde sig ved" er gået tabt.

Det lykkes via en ny hjælper (en gammel tigger) at finde de kodeord, der kan ophæve kravet på de 3 sønner; prinsen og Pisk-i-Aske, der i mellemtiden er blevet konge og dronning, bliver da hos Kristensen "så glade, te (= at) det var mageløs"; dette gengives på engelsk med, at de blev "overjoyed" (s. 93), en meget rammende og koncentreret oversættelse.

Konklusionen på denne lille undersøgelse er, at jyske udtryk får en god og nogle steder meget fin gengivelse i *Tales from Denmark*. Der kunne hentes flere eksempler fra "Rake the Ashes"; tilsvarende kan nemt findes i de to andre, der nævnes ovenfor ("Jesper the Hare Herder" s. 167, "The Golden Feather" s. 108), og også i andre af denne gruppe på ialt 15 eventyr, der foreligger både i Kristensens jyskprægede udgave og Arndals rigsdanske. Kun 2 steder er jeg stødt på direkte fejl; de er dog opstået allerede i oversættelsen af jyske ord til rigsdansk. Det gælder dels "shrimp" (= reje, s. 116), hvor Tang Kristensen har "horngjæver" (= hornfisk, engelsk "garfish"), dels "cold" i forbindelsen "You cold red bull" (= Du kolde, røde tyr, s. 92). Her har Tang Kristensen "du koldet rød' Tyr", hvor "koldet" betyder "uden horn; hornløs"⁵.

Ved de øvrige 31 eventyr i bogen har jeg ikke eftersporet de "jyske" forlæg, men undersøgt mange passager, som jeg ville anse for lidt vanskelige at oversætte fra de rigsdanske versioner hos Arndal og Bødker. Resultatet er det samme: gengivelsen er udmærket, flere steder virkelig fin. Som et led i at gøre teksterne autentiske for et nutidigt publikum omsættes de gamle danske længdemål til engelske, fx svarer "200 yards" (s. 136) til ca. "100 favne" hos Tang Kristensen, og afstanden til et bjerg "hundrede mile henne" gengives meget passende som "five hundred miles from here" (s. 77). Tilsvarende for møntsystemerne, hvor "rigsdaler" omsættes til "pound", et sted dog lidt for rigeligt udmålt: "fire skilling" bliver til "five pounds" (s. 136).

Det fremgik indirekte ovenfor, at jyske dialektgloser som forventeligt gengives med standardengelske ord. Men der optræder adskillige ord fra ældre tiders landbrugsarbejde i teksterne, fx "winnow" (s. 37), dvs. rense korn ved at kastning (hen mod vinden), fra tiden før rense- og tærskemaskiner, da man tærskede kornet med plejl. Dette redskab

5 Jf. adj. "kullet" i H.F. Feilbergs jyske ordbog; i ODS har ordet sideformen "kuldet", og særbetydningen her findes som betydning 3.2 vedr. kvæghold.

nævnes også direkte i teksten: "flail" (s. 63), og det fremgår her, at en plejl består af "handle" og "beater", dvs. håndtag og slagstykke.⁶ Både "flail" og "winnow" forklares i landbrugsordlisten s. 249ff.; det gælder også ord som "buckwheat" (= boghvede), "churn" (= smørkærne), "marl" (= mergel), "scythe" (= le) m.fl., så læseren får god hjælp til forståelse af datidens redskaber og særlige forhold i øvrigt.

For en dansk læser kan det være interessant at se, hvad eventyrenes ord som fx "bjergmand" oversættes til: det kan være "a troll" (= en trolld, s. 77) eller "an ogre" (= trolld, uhyre, s. 228); men en "trolld" kan også gengives "an ogre" (s. 50). Bjergmandens hjem er oftest en høj, hvilket her ikke oversættes til "hill", men "mound" (= lille høj, s. 92).

Talemåder og andre idiomatiske forbindelser er ofte vanskelige at gengive præcist i oversættelser, så man i stedet må klare sig med parafrase. Det lykkes også fint her, fx vedr. talemåden: "Den slog dig ikke på munden, der blæste dig det i øret", som det hedder i "Den dristige Thomas", jf. Bødker (1960) s. 48. Badman omskriver til: "You wouldn't have asked for it unless someone told you to" (= du ville ikke have bedt om det, hvis ikke nogen havde fortalt dig, at du skulle; s. 206), hvilket rimeligt præcist angiver talemådens mening; lidt mere direkte kunne den omskrives: "den, der fortalte dig det, gav dig god hjælp". I overdrivelseshistorien "The Fox in the Beard" (= Ræven i skægget, s. 14ff.) lykkes det dog ikke at få den afsluttende pointe med, nemlig påstanden om, at talemåden "at have en ræv bag øret" (dvs. ikke mene det, man siger, alvorligt) skulle stamme fra netop denne historie, jf. "deraf er det Mundheld kommet (etc.)" i *Fra Bindestue og Kjølle* (bd. 1. s. 138). En tilsvarende engelsk talemåde med "ræv" findes vist ikke; den svarer til "tongue in cheek" el. lign. Omvendt lykkes det ved fortællingen "Sønnen, der ramte hjertet" (Arndal bd. 3, s. 93ff.) at finde en særdeles velegnet engelsk talemåde som oversættelse af titlen, nemlig "The Heart of the Matter" (s. 165f.). Overført betyder dette udtryk "sagens kerne"; men i den direkte betydning kan det også udmærket være overskrift for eventyret om 3 sønner, der må gennem en svær prøvelse: for at afgøre et arvespørgsmål bliver de afkrævet et skud mod hjertet i deres faders lig! Den ene søn afviser blankt dette og opgiver sit krav – og viser sig netop derved at være den rette arving.

6 De engelske ord oversat fra dansk "handel" og "slagel" hos Bødker (1960) s. 164.

I bogen er anvendt et par gennemgående fortælle tekniske strategier. For det første er indirekte tale meget ofte omskrevet til direkte replikker og replikskifter, hvilket naturligvis virker mere engagerende over for et (yngre) publikum; Tang Kristensens fortællere havde formentlig ikke så meget brug for at dramatisere på denne måde under optegnelserne. For det andet afsluttes de enkelte eventyr ofte med bemærkninger som: "There is a little more to tell" (= der er lidt mere at fortælle, fx s. 28, 129, 248) eller tilsvarende "... only a little more to tell" (= kun lidt mere (etc.), s. 41, 93, 211) og lign. Det er antagelig opsummerende formler, som Badman og Herbert har haft succes med at bruge ved mundtlige fremførelser. Eventyrene selv kan slutte med: "They married and as far as I know, lived a long and happy life" (= de blev gift og levede, så vidt jeg ved, længe og lykkeligt", s. 34), eller ved direkte løgnehistorier fx: "I was put in a cannon and shot over here so I could sit amongst you and tell you this big fib" (= jeg blev sat i en kanon og skudt herover, så jeg kunne sidde blandt jer og fortælle denne store løgn) (s. 216; tilsvarende s. 174).

Det blev i indledningen nævnt, at bogen sigter mod "Primary School"-niveau; men måske kan den også bruges på skolens højere klassetrin, bl.a. til arbejde med analyse af eventyrene. Det vil fx være helt oplagt at forsøge sig med analyser efter "aktantmodellen"⁷ mv. til klarlæggelse af de enkelte eventyrs overordnede struktur, fx i det tidligere nævnte "Rake the Ashes" / "Pisk-i-Aske":

Afsender ----->	Objekt ----->	Modtager
the prince / prinsen	status as a princess	Rake the Ashes
	/ prinsessestatus	/ Pisk-i-Aske
	↑	
Hjælper ----->	Subjekt <-----	Modstander
the old man /	Rake the Ashes	the stepmother
den gamle mand	/ Pisk-i-Aske	/ stedmoderen

Men enten man har lyst til denne type analyser eller ej, kan *Tales from Denmark* varmt anbefales som gave til engelsktalende familier-medlemmer, venner m.fl.: de behøver ikke være interesserede i eventyr i

⁷ En kort indføring i eventyranalyser af denne og andre typer (grundstrukturmodellen m.fl.) gives fx i Høgh (1996).

forvejen, det skal de nok blive under læsningen! Med bagsideomtalens ord (der også findes i forordet):

The stories are brim full of shrewd observations, humour, invention, down to earth advice and are as fresh and relevant today as when they were told over a century ago.

(= Eventyrene er fyldt til randen med vise iagttagelser, humor, opfindsomhed og snusfornuftige råd, og de er lige så friske og vedkommende i dag, som da de blev fortalt for mere end hundrede år siden).

Bogen kan bestilles på den i indledningen omtalte hjemmeside, hvor man også kan læse nærmere om forfatterne og deres arrangementer med ”storytelling” for skoleklasser og andre interesserede. Stephen Badman har tidligere oplyst, at han arbejder på hele to bøger mere med oversættelser af danske folkeeventyr mv., bl. a. med fortællinger fra en anden jysk folkemindesamler, Jens Kamp; disse bøger forventes også at udkomme i år.

Litteratur

Arndal, Vibeke (udg.) (1998-2000): *Evald Tang Kristensens Eventyr fra Jylland*. 1-3.

Odense: Odense Universitets Forlag.

Bødker, Laurits (udg.) (1960): *Danske Folkeeventyr*. Kbh.: Rosenkilde og Bagger.

Høgh, Carsten (1996): *Eventyrleksikon*. Kbh.: Munksgaard.

Kofod, Else Marie (1984): *Evald Tang Kristensens syn på folkeminderne*. Kbh.: Dansk Folkemindesamling.